Poštarina plaćena u gotovom

ZAGREB

BROJ 9. RUJAN 1938. GOD. VI.

Izlazi mjesečno.— Cijena godišnje za članove Din 40—, za nečlanove Din 50—. Pojedini brojevi Din 5·—

ZAGREB

REVIJA DRUŠTVA ZAGREPČANA

BROJ 9. GOD. VI. RUJAN 1938

Umro je Oton Šik

Dne 22. srpnja t. g. preminuo je u Zagrebu, nakon kraćeg bolovanja, ravnatelj »Međunarodne banke« i redoviti član Društva Zagrepčana Oton Šik, u 56 godini svojeg plodnog života. — Smrt ovog vrijednog pokojnika izazvala je u Zagrebu u svim privrednim krugovima, pa i u redovima naših članova — iskrenu sućut. — Oton Šik bio je revni saradnik Revije Zagreb, a u svojim člancima bavio se je ne samo privrednim pitanjima, nego i pitanjima o razvitku našeg Zagreba. — Iz svakog retka njegovih članaka izvirala je ne samo njegova stručna sprema, nego i briga i ljubav za ovaj grad i njegovu što bolju budućnost.

Osim u našoj Reviji, isti je i prije u bivšem Gradskom vijesniku i to u broju od 25. I. 1931., napisao članak pod naslovom: »Zagreb i stranci«, u kojem je iznio svoje dojmove u tom pravcu iz drugih gradova Evrope i Amerike, i iste uspoređivao sa prilikama kod nas, pa bi njegova praktična opažanja u tom pravcu mogli samo preporučiti našem Turističkom otsjeku.

Članci Otona Šika i ako su se bavili privrednim pitanjima i često provišeni sa statističkim podacima, rado su bili čitani i u onim redovima naših članova, koji se ne bave privredom zato, jer su odavali veliku inteligenciju, osjećaj i polet autora za sve ono, što se je odnosilo na naš Zagreb i njegov napredak.

Još je nešto što naročito moramo spomenuti. — Pokojnik je ne samo među svojim poslovnim prijateljima, nego i u krugu članova svoje porodice sa ponosom isticao, da je član Društva Zagrepčana, o kojemu je

uvijek govorio sa najvećim simpatijama, pa je taj ponos došao do izražaja i u posljednjem aktu o njegovoj osobi — u osmrtnici.

Teško osjećamo prerani gubitak ovog našeg dobrog člana i dobrog čovjeka i dao Bog, da se u njegova djela ugledaju i mnogi drugi naši živući članovi. — Pokojnik je imao impozantan sprovod, na kojemu je bilo mnogo i naših članova. — U našim redovima ostati će trajna i lijepa uspomena na Otona Šika, a njegovoj rastuženoj porodici i na ovom mjestu izričemo toplo saučešće.

Dr. Zlatko Herkov:

SLUŽBA GRADSKOG DEKANA U PROŠLOSTI GRADA ZAGREBA

Medju mnogobrojnim poglavljima iz prošlosti grada Zagreba svakako je vrlo zanimljiva i povijest o službi gradskog dekana i o mnogobrojnim peripetijama, koje je ona od najstarijih godina proživjela sve do časa, kada je za uvijek nestaje. Ova je služba bila vječni kamen smutnje, razlog neprekidnom trvenju među časnicima i činovnicima našeg grada, uslijed čega je uvijek imala dosta protivnika. Neraspoloženje protiv službe dekana bilo je čas jače, čas slabije, što se jasno odrazuje na opetovanom dokidanju i ponovnoj uspostavi te službe.

Razlozi nesuglasicama unutar gradske uprave u pogledu službe dekana bili su dvojaki: u prvom redu borba za vlast, a zatim i pitanje prihoda vezanih ovom službom. I ako se služba gradskog dekana vremenom vrlo mijenjala, ona je pretežno imala dosta velik djelokrug, te je osjetljivo zasijecala u djelokrug gradskog suca, pogotovo ako je gradski dekan bio naročito ugledno lice, pa se znao u svom poslovanju učiniti neovisnim od gradskog suca i ostalog magistrata. U djelokrug je gradskog dekana spadala pretežno uprava gradskog gospodarstva, sad u većem opsegu, sad opet više ograničena. Nije zato čudo, da si je gradski dekan redovno znao osigurati izvjesne koristi, daleko veće od onih, koje su uživali ostali članovi magistrata, pa je posve razumljivo, da je i to bio kamen smutnje, dosta jak, da uvijek na novo pokrene pitanje službe dekana.[1]) Služba dekana bila je već od početka vrlo ugledna, pa su se

[1]) To se najbolje razabire iz činjenice, da je pitanje plaće i drugih koristi gradskog dekana uvijek prigodom ponovne uspostave dekanata posebno riješavano. Tako je godine 1722. prigodom izbora dekana zaključeno, da se ostalim senatorima, koji za svoju službu nemaju nikakovu plaću, imade davati svaki tjedan 5 radnika i kmeta. Godine 1751. je zaključeno: »Cum porro decani hactenus duas portiones lignor(um) foeni et Straminis more qvodam abusivo traxissent et percepissent. Ideo communibus votis conclusum est, ut

za tu službu natjecali redovno najugledniji članovi gradske uprave, koja se od najstarijih vremena sastojala — kako je poznato — od gradskih senatora (senatori, stareši, u najstarije doba jurati) i gradskih zastupnika (jurati, asesori, u najstarije doba consiliarii). Gradski senatori sa gradskim sucem na čelu činili su magistrat, dok su gradski zastupnici činili »općinu« (cummunitas, communitas ellecta). Gradski senatori birali su se među najodličnijim građanima, koji su se odlikovali od ostalih građana naročitom razboritošću, znanjem i pismenošću, a osim toga su morali biti odlični po dostojanstvu i imanju.[2])

Između ovih odličnika birao se od najstarijih vremena gradski dekan, što posvjedočuje, da se toj službi posvećivala najveća pažnja. Može se ustvrditi, da je služba gradskog dekana uz službu gradskog suca bila najodličnija i najuglednija.

Kakova je bila služba dekana u najstarije vrijeme, danas se ne može više točno ustanoviti. Svakako je sigurno, da je ta služba vrlo rano postojala, daleko prije gradskog Statuta od god. 1609., jer se već u najstarijim izvorima povijesti grada Zagreba spominje dekan. On se birao među gradskim prisežnicima ili juratima, a nosio je naslov »decanus iuratorum« ili »magister civium«, a smatrao se općenito pročelnikom prisežnika. Sigurno je, da je uz to vršio izvjesnu stalnu službu, te imao određeni djelokrug. Tako možemo iz sačuvanih izvora iz XV. stoljeća zaključiti, da je u njegovim rukama bio nadzor nad tržištem,[3]) a iz sačuvanih izvora iz XVI. stoljeća može se zaključiti, da je vršio izvjesnu funkciju u gradskom gospodarstvu. Sačuvano nam je nekoliko računa iz polovice XVI. stoljeća sa oznakom imena dekana u naslovu, što posvjedočuje, da je dekan imao izvjesnu ingerenciju i na primitke i izdatke grada, i ako su se izdaci faktično vršili po nalogu gradskog suca. Osim toga se nedvojbeno iz sačuvanih računa može zaključiti, da je više puta dekanu povje-

abhinc Decanus ex ejusmodi rebus dividendis nihil plus habeat, qva(m) alij Dni Senatores«.

U ostalom u pogledu plaća pojedinih senatora i ostalih časnika gradskih bilo je uvijek prigovora. Tako čitamo u Krčelićevoj kronici: »Annuae« (Izdanje Smičiklasovo, Zagreb 1901.), str. 65.: »Hoc anno (t. j. 1751.) mense Martio civitati Zagrebiensi venit a camera aulico Hungarica Posoniensi, ut senatores stabilia haberent salaria, vidilicet quivis senatorum fl. 60, capetaneus 80, iudex civitatis 150, notarius 200. Hactenus enim intra se dividebant universa, vidilicet colonos, vinum etc.«

[2]) Vj. Klaić: Statut grada Zagreba od god. 1609. i reformacija njegova god. 1618. (Zagreb, 1912).

[3]) Tkalčić: Monumenta Historica lib. reg. civit. Zagrabiae. Svezak II., str. 48. U jednoj odredbi, koju je grad Zagreb g. 1425. u pogledu trgovine izdao, istaknuto je među ostalim slijedeće: »Pisces autem, qui remanserint ultra tempus predictum, talibus piscibus decanus juratorum per preconem communitatis caudas amputari facere teneatur«.

rena uprava gradskog gospodarstva (ekonomije), kao što i to, da je na račun grada izvršivao izvjesne nabavke.[4])

U kratko može se tvrditi, da je dekan imao i u najstarije vrijeme određene funkcije u gradskom gospodarstvu tim više, što i odredbe Statuta od god. 1609. sadržavaju toliko jasne odredbe o službi gradskog dekana, da se ne može predmnijevati, da su te odredbe u novi Statut ušle kao nešto nova, nego naprotiv, da se ovim odredbama utvrđuje već davno poznati institut. Odredbe, koje je pak ovaj Statut sadržavao, bile su poglavito slijedeće:

1.) Dekan se birao iz redova gradskih senatora, koji su zamijenili nekadanje jurate. Sada se dekan više ne naziva »decanus iuratorum«, nego nosi naslov »decanus sive magister civium«. Ovaj naslov ostao je nepromijenjen sve do godine 1754., kada se dekan naziva »decanus alias magister civium seu consul«. Kada je pak godine 1770. odijeljena služba gradskog konzula od službe dekana, dobiva dekan ponovno svoj prijašnji naslov.

2.) Dekan se nije morao svake godine mijenjati.[5])

Iz ove se odredbe može zaključiti, da se kod donošenja Statuta o tom raspravljalo, da li je dobro, da se dekan svake godine mijenja, i to svakako pod uplivom odredaba, koje su sadržavali Statuti mnogih južnih gradova, naročito dalmatinskih gradova i gradova hrvatskog Primorja. Ovi su gradovi službu činovnika, koji se brinuo za gradsko gospodarstvo, vremenski vrlo ograničavali, često i na 6 mjeseci, pa se naročito pazilo na to, da se u određenom vremenskom razmaku ne povjeri istom licu ta služba.

Izgleda, da se donosioci novog Statuta nisu mogli odlučiti na takovo ograničenje službe dekana, pa su pošli srednjim putem, ostavili su naime gradskim senatorima i zastupnicima, da o tom odlučuju.

3.) Dekanu se redovno određivao pomoćnik (»socius«, »tovaruss«). Dok se dekan birao među senatorima, njegov se pomoćnik uzimao iz redova jurata.

[4]) Laszowski: Monumenta Hist. lib. reg. civ. Zagrabiae. Svezak XIII., str. 35. Ovaj se popis čuva još danas u »Arhivu« grada Zagreba, a nosi naslov: »Registrum introitus pecuniarum libere ciuitatis Montisgrecensis Zagrabiensis, tempore primi iudicatus et regii Mathei literati Zalatnoky in anno domini 1557. sequitur. Paulus Posgaj decanus«. U računu za g. 1558. označeno je »Decanus Petrus Suppan«, a u računu za g. 1559. »Martinus Schytar, decanus«. To izlazi u ostalom i iz nekojih izvora, koji su nam sačuvani iz kasnijih vremena. Tako magistrat u jednom podnesku na kraljicu Mariju Tereziju od g. 1759. sam ističe, da je bilo vremena, kada je dekan raspolagao sa gradskim novcem.

[5]) »Dekan vszako letto, akosze bute sztaressim y obchine videlo budesze premenyal«. »Decanus, etiam ... quotannis, si senatoribus et communitati visum fuerit, mutabitur ...« (Klaić: cit. djelo str. 71. i 75).

Ovaj se pomoćnik nazivao obično španom, ali se iznimno naziva i vice-dekanom. Tako se godine 1616. spominje kao vice-dekan Nikola Židić.[6])

U vrijeme, kada se nije birao dekan, vršio je službu dekana faktično špan, samo je on u vršenju te službe bio mnogo ovisniji od gradskog suca, nego dekan.

4.) Dekan se imao redovno brinuti za gradska polja i gradske dohodke.

5.) O svom poslovanju imao je svake godine između desetog i petog dana prije Blaževa polagati račun. U svom poslovanju je gradski dekan svakako rukovao i novcem.[7]) U pogledu rukovanja novcima bilo mu je poput drugim činovnicima (perceptores tricessimae, imanuvani officiali warasski) određeno, da ih predaje u gradsku blagajnu (aerarium, warasska ladicza). Ključeve od te blagajne čuvala su 4 gradska senatora, kojima je bilo stavljano u dužnost, da paze na gradske novce.

Izbor gradskog dekana vršio se dan poslije Blaževa. Izabrani dekan polagao je propisanu prisegu, koja je glasila:

»Jaz N. prisesem na sinoga Boga Deuiczu Mariu I uze zuete da hochem zkmeti Obchinzkimi sto nai bole budem mogal I znal wchiniti delati Kmeta ili Tesaka ni iednoga, niti za zuoiu hazen uzeti, niti nikomur drugomu press Gospona Zudeza (ili) Magistratusa uolie dati, pache akobi

[6]) Prothocollum restarationum lib. et reg. civitatis Montisgraecensis Zagrabiensis 1616.—1742. list 97. (Arhiv grada Zagreba). Interesantno je spomenuti, da se Nikola Židić (Nikolaus Sidich) ne nalazi u popisu jurata ove godine. Pošto je riječ »Sidich« naknadno u zapisnik unijeta, što se jasno po različnom rukopisu i tinti razabire, to je vrlo vjerovatno, da je naknadno unijeto ime pogriješno. Pošto se među juratima ove godine nalazi samo jedan imenom Nikola, i to »Nikolaus Gusstouich«, to se može predmnijevati, da je faktično on bio taj »vice-decanus«. Nikola Židić spominje se kao pomoćnik dekana Grgura Tepečića god. 1611. (Klaić: cit. djelo str. 29.), a godine 1624. među juratima.

[7]) Među ostalim mu je Statutom određeno »na polya y na warosske dohotke bude paszku noszil, y pokehdob da yu ovom warassu zobi i szena velika je potrebocha, a krutoga warossci po malo imaju, tako zobi i szena sto najveche budu mogli arti zpravlayu, y priszesnim lyudim na haszen warassku prodaju«. Prema tome je svakako primao i novce. U spomenutom računu od g. 1557. navedeno je doslovce: »Ittem eodem anno Paulus decanus Posgay dictus, cum iuratis ciuibus assumptus fuit ad procuratorem vinearum et agriculture ciuitatis.....« (op. cit. str. 48). U računu od g. 1558. navedeno je: »Knesya eodem anno arendata fuit Petro swppan, decano ciuitatis cum sociis suis...« (op. cit. str. 49). Interesantno je spomenuti, da te godine nije dekan upravljao gradskim gospodarstvom, kako se to iz daljnjeg navoda u tom računu razabire: »Anno eodem Martino fabro cum iuratis civibus pro procuracione vinearum et agriculture ciuitatis soluti sunt for 10« (op. cit. str. 61). Navedeni se na drugom mjestu naziva »procurator agriculture ciuitatis« (op. cit. str. 59). U računu harmice (tricezime) od g. 1557. navodi se: »Ittem eidem Paulo Posgay, decano, pro emendis orbibus obrwchy dictis ad vasa communitatis necessariis deai dem LXXX« (op. cit. str. 354). U istom računu za g. 1658.: »dominus iudex cum decano emerunt...« (op. cit. str. 361). itd.

koi tlako zaztal hochem wchiniti snim zadelati na kuliko budem znal, I akobi w tlako ne hotel poiti Gozponu Zudezu pouedati (daga kastiga) k tomu sto nai bolio budem znal I mogal Obchinzkj dohodek I tlaku pobolsati. Tako mi Bog pomozi I uzi Zueti«.[8])

Iz ove se prisege i iz odredaba Statuta razabire, da se dekan faktično imao prvobitno brinuti za gradsko gospodarstvo u smislu današnje ekonomije. Pod dohodcima, za koje se brinuo imadu se dakle razumijevati prihod od te ekonomije (polja, šume, vinogradi itd.) Za javno-pravne prihode postojali su od starine posebni organi (tricesimatori i perceptori). Dekanu su pomagali u radu uz špana i »folnogii«, kako su se nazivali poglavari ili upravitelji obližnjih sela, koja su spadala pod jurisdikciju zagrebačku.[9]) Folnogiji su imali u svom selu po prilici isti djelokrug, koji je dan dekanu (odnosno španu) u samom gradu s tom razlikom, što su oni za svoj rad bili odgovorni dekanu (odnosno španu), kako se to može razabrati iz njihove zakletve, koja nam je sačuvana iz početka 17. stoljeća.

Prvi se puta gradski dekan u smislu novog Statuta birao godine 1611. Te godine izabran je dekanom Georgije Tepešić, kojemu je dodijeljen za pomoćnika Nikola Židić. Prigodom izbora bilo je zaključeno, da se za službu dekana izradi poseban pismeni naputak, ali izgleda, da usprkos tome nije u ono doba takav naputak faktično izdan.

Počevši od te godine birao se dekan redovno svake godine do godine 1618., kada je Statut od g. 1609. znatno preinačen. Reforme Statuta zahvatile su i službu dekana, pa je ona dokinuta sa obrazloženjem, da je ona redovno povod razmiricama između suca i samog dekana, i da onako nije poznata u drugim gradovima (»cum nedum hoc officium sed neque eius nomen in alliis civitatibus notum est«).[10])

Ova potonja tvrdnja u ostalom nije posve točna, jer je u XVI. vijeku u Varaždinu poznata služba »kmetskog suca«, koji se nazivao i »officialis colonorum« odnosno »decanus sive officialis bonorum et colonorum civitatis«, ili posve kratko »officialis«, čiji je djelokrug gotovo uspoređen djelokrugom našega gradskog dekana.[11]) Vjerojatno, da su po uzoru Zagreba i Varaždina poznavali službu dekana i drugi gradovi.

[8]) Prethoc. restaur. 1616.—1742. list 1.

[9]) Služba folnogija nije poznata samo u Zagrebu, nego se spominje i u drugim hrvatskim gradovima u XVII. vijeku sa sličnim djelokrugom kao zagrebački folnogiji. Usporedi Antun Šimček: »Bilježnica sisačkog špana Jurja Turjaka kanonika zagrebačkog iz 1649. (priopćeno u Vjesniku Kr. drž. Arhiva u Zagrebu, god. 1934.) Šimček tumači, da riječ »Folnog« ili »folnogi« dolazi od mađarske riječi folnagy, a znači seoski sudac.

[10]) Klaić: cit. djelo str. 29., 39. i 86.

[11]) J. Janković: »Pismohrana slob. i Kralj. grada Varaždina« u »Izvješću Kralj. vel. gimnazije u Varaždinu« za g. 1887./8. (Varaždin, 1888.) na str. 34, i Dr. R. Horvat:

Prema reformama gradskog Statuta imao je dekana u službi zamjenjivati činovnik (»officialis«), koji će biti od suca i senatora posve ovisan. I tako se počevši od g. 1619. ne bira više dekan, nego njegovu službu vrši špan, koji se bira među juratima. Djelokrug špana bio je faktično posve izjednačen sa službom dekana, samo što on nije samostalno radio, nego se u svom radu imao strogo držati naloga gradskoga suca i senatora. Od godine 1623.—1628. vršili su službu špana: Stjepan Ilijašić, Nikola Židić i Jakob Ilijašić (3 godine uzastopce).

Godine 1629. zaključeno je prigodom restauracije magistrata, da se uspostavi dekanat prema propisima Statuta iz g. 1609.[12])

5. februara iste godine izabran je za dekana senator Juraj Levačić, ali mu je vlast ograničena sa odredbom, da u svemu radi saglasno sa gradskim sucem, po svoj prilici iz razloga, da se izbjegne ponovnoj nesuglasici među njima, koja je bila faktično razlog dokidanju dekanata.[13])

Od te godine do godine 1648. bira se redovno dekan, ali mu se ne određuje špan, pa on vrši sam svoju službu. Kroz te godine obnašali su čast dekana slijedeći senatori: Juraj Levačić (1629., 1630. i 1634.), Nikola Židić (1631.) i Grgur Jagatić (1632./3. i 1635.—40). Godine 1639. i 1640. bira se uz dekana ponovno špan Juraj Kozjak. Godine 1640. dođe ponovno do nesuglasica obzirom na službu dekana i špana, pošto je prema prvobitnom Statutu bio špan dodijeljen dekanu kao pomoćnik (»Spanum pro Socio aduingari«), dok je prema kasnijim propisima biran sam špan. Ipak je većinom glasova zaključeno, da se bira i nadalje dekan, ali bez špana. Tako je za godinu 1641. bio ponovno izabran za dekana Grgur Jagatić, a u godini 1642. Jakob Ilijašić.

Godine 1643. prevladali su ponovno protivnici službe dekana, pa je po treći puta dokinuta, a mjesto nje ponovno postavljen špan (jurat Juraj Kozjak). I sada prolazi dugi niz godina, u kojima je gradskim gospodarstvom upravljao iz redova jurata biran špan, koji je u svom radu posve

»Varaždin koncem XVI. vijeka« u »Vijesniku Zem. Arhiva« u Zagrebu od 1911., god. XIII., na str. 246. Sudac kmetski polagao je slijedeću prisegu: (godina 1572.):

»Jaz T. sodec kmetov ovoga Varaša prisižem..... da Jaz hočem polje i vinograde varaške s kmetim verno včiniti delati i gospočino na varaško vsakovačko potreboču včiniti obsluživati i varaškoga čuvati na nje marlivo pazko nositi i verno spravljati i vu vsem onom što vezdašnje moje časti dostoji verno hoditi i pazko na nje nositi kako najbolje budem znal i mogel...«

[12]) Cit. proth. rest. list 112.: »Statutum est preterea communibus uotis, ut Decanus iuxta priores constitutiones et Fiscalis creantur«.

[13]) Cit. proth. rest. list 113.: »...... electus est in Decanum Prudens Georgius Leuachich qui ut diligenter attendat laboribus ciuitatis, et cum colonis illud laboret, quod sibi a dno Judice, et Magistratu impositum fuerit(?), quantum ad majora opera, semper tamen habiturus est cum dno Judice corespondentiam in omnibus qua ad bonum publicum pertinere videbuntur.

nesamostalan i posve ovisan od volje gradskog suca i ostalih gradskih senatora. Lica, koja dolaze na mjesto špana, redovno obnašaju ovu službu kroz dugi niz godina bilo uzastopce bilo uz prekide (na pr. Andrija Ilijašić (Illiasich) kroz 10 godina, Stjepan Marušić (Marussich) kroz 5 godina, Mihajlo Kozjak kroz 3 godine, Petar Rogović (Rogouich) kroz 7 godina, Petar Panjan (Panian) kroz 6 godina itd.). Tek godine 1722. dolazi pitanje službe dekana ponovno na dnevni red. Te godine potaknuto je prigodom restauracije magistrata pitanje unapređivanja gradskog gospodarstva, pa je zaključeno, da se u interesu grada uspostavi ponovno dekanat. Tom zgodom je izrično određeno, da mu se u vršenju službe podređuje špan i folnogiji. Sam dekan imade se u svemu držati naputka, koji se imao naknadno donijeti, ali je u svom radu imao biti posve ovisan o volji gradskog suca i magistrata. Pošto je dekanu za njegov rad osigurana znatna nagrada, to je ovom zgodom i ostalim senatorima priznata izvjesna plaća radi izjednačenja sa dekanom.

Naputak, po kojemu je dekan imao raditi, donešen je u istinu još iste godine (19. II. 1722.) jednoglasno. Ovaj naputak sadržava svega 12 točaka, te se može smatrati i za ono vrijeme kao vrlo manjkav. Već u početku naputka naglašuje se ponovno ovisnost dekana o čitavom magistratu, zatim mu se određuje kao djelokrug skrb oko čitavog gradskog gospodarstva (ekonomije), opseg te skrbi i način, kako će vršiti prodaju priroda, naročito vina, čije su cijene bile osigurane i zaštićene naročitim mjerama obzirom na uvežena vina. Osim toga imao se dekan pobrinuti za popravke gradskih zidova i kula, kao što je imao voditi i brigu o mostovima i putevima, pošto je u njegov djelokrug spadala i »tlaka«.[14])

[14]) Usporedi cit. Proth. rest. list 500. i dalje. Čitav naputak je glasio:

Pro restaurato, et in priorem statum reducto Decanatus officio, in quod Grosus (»generosus«) Petrus Maglich feria 5ta proxima post festum S. Blasy Epyscopi et Martyris, alias solitae restaurationis termini vnanim ibiq votis totius Magrus (»magistratus«) et Comttatis constitur et decrepitur.

Primo: Itaque idem Dnus Decanus sub se Spanum Cittis et consequenter omnes Folnogios habebit, a cuius directione, et mandatis idem Spanus, et Folnogii dependebunt, idem vero Dnus Decanus a toto Magistratu dependenserit. Quibus ita stantibus pro.

Secundo: Tota oechonomia Cittis, tam in excolendis vineis, quam agris, foenilibusque defalcandis, ac foeno congregando, eiusdem curae, et solicitudini, industriaeque pro emolumento Cittis quo meliori promovenda subiacebit.

Tertio: Vineae, agri et foenilia, horeumque Cittis aliaque congesta, prouti et alia ad oechonomiam spectantia, quo in statu depraesenti essent, perlustrabit, et si quae ex premissis in desolationem, vel quam piam involutionem devenissent, Magistratui conscientiose referre, meliorandaque meliorare, et signa huius modi ne fors involuta referrerit, fiscum Cittis pro aquirendis eiusmodi involutis commonere, idem vero fiscus Magistratui deregere tenebitur.

Quarto: Universum frumentum in granis existens expurgari, expurgatumque mensurari ita et vina Cittis adimpleri facere, ac taliter adimpleta, et suo sigillo obsignata

Ovim se mjerama htjela služba dekana urediti i zapriječiti ponovni sukob sa gradskim sucem i čitavim magistratom. Usprkos tome nije ni ovaj puta služba dekana dugog vijeka. Traje svega 3 godine. Već godine 1725. bira se ponovno samo špan (Toma Maretić), koji se u narednoj godini naziva »Spanus sive Decanus«, a to po svoj prilici sa namjerom, da se time služba dekana zauvijek dokine, jer je time po prvi puta dan

vina Perceptoribus Cittis asignare, inventarium vero super universis premissis, Magistratui praesentare tenebitur.

Quinto: Universos labores Cittis, tam circa culturam vineam, quam et agrorum, prouti et in seminationem, foenique defalcationem, et congregationem, suis statutis temporibus ordinare, et disponere obligabitur, neque in aliquem privatum usum alicuius sine praescitu Magistratus laboratores Cittis convertere poterit, de iisdemque laboratoribus singulis septimanis, Spanus et Folnogii eidem Dno Decano rationes dare, idem vero Decanus exactas eiusmodi rationes singulis, angariis Magistratui ruminandas praesentare debebit.

Sexto: Tam vinum quam frumentum cuiusvis generis cura, et solicitudine quam meliori, cengregari facere adlaborabit. Et quidem vinum congregatum, ad festum S. Martini conscribere, et adimplere. Frumentum vero post triturationem, et excussionem eiusdem, mensurari et ad conservam deduci facere, sine omni ad curus, prouti et stramen ad cumulos congregatum, nec non etiam sibi quias frumenti cuiusvis generis, pariter conscribere, et Magistratui super inde relationem facere, curae eiusdem Dni Decani imcumbet.

Septimo: Frumentum Cittis modo quio congregatum et inventatum, sub clavi eiusdem Decani conservabitur. Vinum vero in cellario Perceptores Cittis non nisi illud quod eiusdem Dnus Decanus assignabit, ad educilum exponent; pretio per Magistratum denominando vendendum, prouti et ad alias necessitates per Perceptores erogandum vinum idem Dnus Decanus ordinabit, et vasa mensurabit modalitate qua meliori.

Octavo: Ad educilationem vinorum extraneorum tam idem quam et Perceptores diligenter invigilabunt, catenusque dispositioni eiusdem Decani mentionati Perceptores subiacebunt; neque ullus Perceptorum sub poena Flor Hung. Quinquaginta eo facto incurenti, in admissionem educilandi extranei vini se imitere audebit, et talium vinorum extraneorum invigilatio tam Dno Decano, quam Perceptoribus Cittis imcumbet, quorum quivis confestim Magistratui similia vina manifestare tenebitur. Neque ulli etiam idem Dnus Decanus sine praescitu, et admissione Magistratus similia vina educilare admitet.

Nono: Cum muri et tures Cittis magna, et indilata reparatione indigeant, ideo idem Decanus dependenter et cum ordinatione, sibi danda a Magistratu, reparationis, et restaurationis eorumdem primo et ante omnia solicitudinem et industriam quam meliorem poterit, adhibebit. Quem in finem pecuniarius sucursus a Magistratu eidem Decano dari debebit. Sic et reliquorum aedificiorum, prouti et cummunis Cittis fontis reparatio eidem Dno Decano imcumbet.

Decimo: Proventus cuiusvis generis nimirum a sylvis, terris, libertinis, et colonis, aliisque similibus Civitati cedere debent, idem Decanus percipiet, et cum eodem secundum antiquam consuetudinem, vel ulteriorem Magistratus ordinationem disponet. Neque sine praescitu et dispositione Magistratus, alio tales proventus convertere poterit. Huiusmodi tamen proventus conscribere, et ad regesta ponere tenebitur. Nullus autem alter ad receptionem premissorum proventuum sub incursu gravis poenae se imittere poterit.

Undecimo: Cum Spanatus et Coloni ab eiusdem Decani oechonomica dispositione

naslov »dekana« licu biranom među juratima. Godine 1727. bira se opet dekan i špan.[15])

Godine 1728. jednoglasno je dekanat dokinut sa motivacijom, da je bezpotreban, a osim toga, da je za grad skopčan sa troškom. Ujedno je odlučeno, da se špan može bilo kada birati i da je dužan o svom radu strogi račun polagati. Špan je od gradskog suca i magistrata još više ovisan, nego prije, on je dužan sa folnogijima svaki tjedan obrazložiti sucu i magistratu stanje gospodarstva, i tom zgodom polagati račun, te primati odredbe u pogledu uprave gradskog gospodarstva.[16]

dependebunt, hinc idem quoque Decanus pontium, viarum, et stratorum curam habebit. Si deinde tantum afulserit occasionis, extruendi quoque strati lapidei in platza biskupszka vlica dicta cum concursu etiam ex privatis bursis Civium et incholarum huius Civitatis curam et diligentiam adhibere studebit; Si quidem in hac platza ex reliquis, principaliori huius Civittatis, maximum tempore pluvioso habeatur lutum et lacunae.

Duodecimo: Si quos dein defectus aut emendationes oechonomiae, sessionum Collonicalium desolationes, vel ampliationes sive tandem auctionem eorumdem animadverterit, tales Magistratui repraesentare, item fossatis et nefors rupturis Szaui imminentibus obviare idem Dnus Decanus adlaborabit. Caetera quoque eiusdem industriae, curae, et solicitudini promovendae, augendaeque oechonomiae Civitatis, bonique et utilis melioris publici eidem Dno Decano concreduntur; in quibus etiam cointeligenter cum Magistratu se habebit, et ubi opus fuerit cum dispositione et directione eiusdem procedet uteturque.

15) Proth. rest. list 515. U ostalom nejasno. Dok se g. 1725. dekan ne spominje, nego samo »Spanus sive decan« (Thomas Maretich), g. 1726. biran je za dekana »prior decanus Joannis Kurill«.

16) Godine 1732. morao je gradski magistrat na traženje posebnog kraljevskog izaslanika dati točne podatke o svom poslovanju. Među ostalim bilo je zapitano: »Qvalis ordo circa oeconomiam civicam in rebus Communitatis teneatur et exerceatur? Qvaliter item eiusmodi oeconomia civica in melius institui? Proventusqve augeri possit«. Na ovo je pitanje odgovorio gradski magistrat: »Circa Oeconomiam Civitatis hic ordo observatur, qvod Spanus cum folnogiis; Singulis diebus Dominicis debeant Coram Domino Judice et Magistratualibus Constitui, peracta Hebdomadalis Oeconomiae seriem refferre et de alterius subseqvendae septimanae necessitatibus Resolutionem et dispositionem Magistratus praestolari«. (Prot. 1757.—1758., str. 175. i 179).

(Nastavit će se)

Ivan Ulčnik:

KRIŠTOFOR STANKOVIĆ

U životopisu gradskog podnačelnika Pavla Hatza spomenuli smo, da je Hatz uz ostalu djecu, ostavio kćer Sofiju, koja se uda za svog rođaka Milana, sina poznatog zagrebačkog građanina i trgovca Krištofora Stankovića.

O ličnosti Krištofora Stankovića nije mnogo priopćeno, već je jedino poznat po tome, što je god. 1834 na Markovom trgu sagradio kazališnu zgradu, u kojoj je bila dvorana za ples, nazvana »redutna dvorana«.

God. 1934 skromno je proslavljena 100-godišnjica Stankovićevog kazališta, kojeg već od 1896 neima. (Iste godine je do temelja porušeno izim nekih vanjskih zidina). Od stare Stankovićeve građevine ostala je samo redutna dvorana. U toj dvorani se od 1883 održavaju sjednice Gradskog zastupstva.

Isto tako bilo je Stankovićevo ime poznato u Zagrebu po palači, koju je sagradio oko 1837 godine na uglu Ilice i Jelačićevog trga. Ta kuća zvala se je općenito »Stankovićeva kuća«. Stariji Zagrepčani i danas ju tako nazivaju, akoprem već od 1916 nije u posjedu obitelji Stanković-Hatz.

Prije nego pređemo na životopis Krištofora Stankovića i svega što je sa njegovom ličnošću u vezi, uputit ćemo naše čitatelje, da će se ovaj opis kojega ćemo priopćivati pod Stankovićevim imenom, dijeliti u više poglavlja.

Najprije dolazi životopis Krištofora Stankovića, te njegove uže obitelji. Pobliže ćemo se osvrnuti na njegovog sina Milana, te zeta Nikolu Uricu.

Istakli smo, da je povijest zagrebačkog kazališta usko vezana sa Stankovićevim imenom. Da čitateljima prikažemo kakove su u Zagrebu bile kazališne prilike prije izgradnje Stankovićevog kazališta, opisat ćemo povijest zagrebačkog kazališnog života od konca osamnaestog stoljeća pa sve do godine 1834.

Nakon tog historijata prikazat ćemo podatke o izgradnji kazališta, kao i sve što je tim u vezi.

ŽIVOTOPIS KRIŠTOFORA STANKOVIĆA I NJEGOVE OBITELJI.

KRIŠTOFOR STANKOVIĆ rođen je god. 1793 što potvrđuje popis pučanstva obavljen u Zagrebu godine 1857. Rodio se je u Zemunu, što se opet vidi iz matice vjenčanih zagrebačke pravoslavne parohije. Pod

stavkom 57 stoji ubilježeno, da se je 19 siječnja 1819 Eufenija Raiković, rođena 1799 od oca Prokopa, (umrlog 1811 u 57 godini), vjenčala sa Krištoforom Stankovićem, trgovcem zagrebačkim, sinom Dimitrija Stankovića, trgovca iz Zemuna. Sa ženom Eufenijom imao je Stanković 3 djece. Najstarija kći Jelisava rođena 1820 umre 1894, kao neudata. Ana rođ. 1823 udade se za Miroslava Hofmana.[1]) Sin Eugen rodi se u 1828 te iste godine umre.

Krištofor Stanković.
(Fotografija prama velikoj uljenoj slici, koja se nalazi kod Ljubomira Ljubišića.)

[1]) Miroslav Hofman bio je blagajnik u zemaljskoj blagajni. Umro 1888 u 73 godini. Supruga Ana umre 1893 u 67 godini. Ostavili su dvije kćerke Melaniju udatu za domobranskog majora Antuna Ljubišića koji umre 1903. Melanija umre 1916. Zatim Aureliju udatu za financijalnog savjetnika Černovskija. Aurelija umre 1936.

Supruzi Ljubišić imali su kćer Leoniju, udatu za umirovljenog potpukovnika Franju Sandnera. Zatim sina Ljubomira sada kapetana izvan službe. Kći Andrijana umre 1900 u 16 godini.

God. 1819 Stanković navodno zamoli zagrebačko građanstvo. Njegova molba bude raspravljena na sjednici Gradskog magistrata 6 ožujka 1819, kada mu građanstvo bude podijeljeno. U građanskoj knjizi pod stavkom 23-1819 zabilježeno je da je Stanković oženjen, 23 godine star, grčko-istočne vjere, po zanimanju trgovac, rodom iz Zemuna. U ime građanske takse uplatio je 24 for. srebra. Kod podjele građanstva Stankoviću pokazuje se nejasnoća. U knjizi građana stoji, da mu je građanstvo podijeljeno na sjednici magistrata 6 ožujka 1819. Međutim je ustanovljeno da toga dana sjednice uopće nije bilo. U prijašnjim i kasnijim sjednicama iste godine nigdje ne dolazi da je Stanković dobio građanstvo. Isto tako ni u protokolu primljenih molbi tečajem god. 1819 ne dolazi da bi Stanković zamolio građanstvo. Prema tome nije razjašnjeno na temelju čega je Stanković god. 1819 upisan u knjigu zagrebačkih građana. Jedno stoji da se građanstvo bez molbe nije podjeljivalo. Postoji mogućnost da se je Stankovićeva molba prije sjednice zametnula, pa je predmet riješen upisom u građansku knjigu.

Na 2 veljače 1829 umre Stankoviću žena Eufenija u 30 godini. Slijedeće godine 1830 oženi se Stanković po drugi puta sa Anastazijom rođ. Janković[2]) (rođ. 1808 umrla 1869), kćerkom zagrebačkog trgovca Jovana Teodora Jankovića.[3]) Iz ovog braka rodi se desetero djece. Od tih četvero

Veći dio pokretne imovine naročito obiteljske slike, umjetnine i ostale uspomene koje su preostale iza obitelji Stanković-Hatz, naslijedio je od tetke Sofije udate Stanković kapetan Ljubomir Ljubišić. On je našem društvu najpripravnije stavio na raspoložbu obiteljske slike, čije smo fotografije u našem listu donijeli.

Obiteljska ostavština Stanković-Hatz pretstavlja lijepe uspomene naše zagrebačke prošlosti pa se nadamo, da će ti predmeti jednom resiti naš Gradski muzej. (Naravno onda kada Gradski muzej dobije potpuno odgovarajuće prostorije. Opaska pisca.)

[2]) Glasom gruntovnice iz god. 1857 dolazi Anastazija Stanković rođ. Janković kao vlasnica kuće na Jelačićevom trgu br. 336, (kasnije br. 7). Ugovorom od god. 1860 kupio je tu kuću za 20.000 forinti zagrebački trgovac Vaso Dizdar. Nakon njegove smrti 22 travnja 1879 naslijediti kuću Katarina Dizdar. Poslije njene smrti pređe kuća putem naslijedstva na obitelj Breberina. Ugovorom od 16 studenoga 1893 prodaju Breberine ovu kuću Edmundu i Frideriki Bachrach za 26.000 for.

Ugovorom od 23 ožujka 1904 kupi od supruga Bachrach kuću na Jelačićevom trgu nekada poznati zagrebački liječnik-zubar dr. Eugen Rado, koji na mjestu stare kuće god. 1905 sagradi trokatnicu, koja se je isticala sa pročeljem u secesionističkom slogu, što je za Zagreb bilo nešto nova. Naslijednici dra. Radoa, još su i danas u posjedu navedene trokatnice.

[3]) Jovan Teodor Janković. Od zagrebačkih stanovnika pravoslavne vjere ime Janković spada među najstarije. Profesor Dimitrije Vitković u kalendaru »Sveti Sava« za 1930 u članku: »150-godišnjica Srba u Zagrebu« navađa da je god. 1785 u Zagrebu bilo 8 pravoslavnih ili onda nazvanih »grčko-nesjedinjenih« obitelji. Među tima dolazi trgovac Nikola Janković (bez žene i djece). Ovaj Janković umro je 10 travnja god. 1800 u 70 godini.

Jovan Teodor Janković zamolio je 26 kolovoza 1814 zagrebačko građanstvo. U molbi navađa da je 36 godina star a od toga već 23 godine stanuje u Zagrebu. Izvršuje sve građanske dužnosti. Za ženu uzeo je Helenu rođenu Georg rodom iz Zagreba. Po zanimanju je trgovac. Nadalje spominje da je od građana Čegeteka kupio kuću, koja se je nalazila u jako derutnom stanju, pa je za njen popravak potrošio 3000 forinti. Gradsko zastupstvo na sjednici 26 kolovoza 1814 podijelilo je Jankoviću građanstvo uz naplatu takse od 12 forinti. (Grad. arh. br. 2123-1814.)

Jelena Urica rođ. Stanković.

Bez sumnje da je Jovan Teodor Janković bio u srodstvu sa gore spomenutim Nikolom Jankovićem.

Na javnoj dražbi 19 srpnja 1814 kupio je Janković sa suprugom Helenom kuću za 14.000 forinti convencionalnog novca. Kupijena kuća bila je vlasništvo Čegetka Stjepana i Ane. Stajala je u Dugoj ulici pod br. 775. (Od kuće broj 3 u ulici Pavla Radića južni dio). Gradsko zastupstvo odobrilo je izvršenu dražbu na 19 travnja 1814. (Knjiga fasija strana 305-1814. Grad. arhiv br. 1773-1814,)

U poreznom »Catastru« za god. 1820 oporezovan je Janković od trgovine raznih poljskih proizvoda i duhana sa 88 for.

Jovan Teodor Janković umre 14 kolovoza 1838 od kapi u svojoj kući u Dugoj ulici. Bilo mu je 58 godina. Supruga Helena umrla je 18 siječnja 1819.

Nakon Jankovićeve smrti prodana je njegova pokretna i nepokretna imovina na javnoj dražbi 28 svibnja 1839. Jankovićevu ostavinu zastupao je odvjetnik Franz Kellemen.

Kod dražbenog spisa prileži račun ljekarne »Salvator« od Gjure Augustina u kojem za razne ljekove od mjeseca siječnja do kolovoza 1838 traži naplatu od 21 forinta 06 krajcara. Gradski fizik Dr. Aleksander Mraović računom od 20 studena 1838 traži 20 forinti za Jankovićevo liječenje. Gjuro Nikolić kao tutor pravoslavne parohije traži naplatu od

umre u djetinjoj dobi. Ostalih šest bili su: Marija udata za Pavla Hatza, Jelena udata za grad. kapetana Nikolu Uricu.[4]) Aleksandrina[5]) umre 1855 u 23 godini od sušice. Milan jedini preostali sin umre 1896. O Milanu ćemo opširnije pisati. Olga udata za Ljudevita Božićevića, koji je kao podmaršal u m. umro 1906. Olga umre 1912 u 69 godini. Irena[6]) umre godine 1870 u 24 godini.

Spomenuli smo da se je Stanković god. 1819 prvi puta oženio i iste godine dobio zagrebačko građanstvo. Da li je god. 1819 bio samostalan trgovac nije sigurno. U knjigi »Catastrum Quati Contributionalis Libero et Regio Civitatis Zagrabiensis«, gdje su po godinama upisani tadanji porezovnici grada Zagreba, Stanković od god. 1820 do 1822 ne dolazi upisan kao porezovnik. Postoji mogućnost da je u početku radio s kime u zajednici, ili je u kojoj trgovini bio namješten. Tekar god. 1823 upisan je Stanković u »Catastru« pod kućnim brojem 82, (u kući gradskog senatora Josipa Kovačića[7]), kao samostalan trgovac, te mu je propisan godišnji porez sa

20 forinti za čitanje svetog Evanđelja, koji obred je izvršen nakon Jankovićeve smrti. Sve ovdje navedene račune uplatili su u ime gradskog suda senator Škarec i gradski kapetan Kavić. O tom podnijeli su izvješće gradskom zastupstvu na sjednici 27 rujna 1839. (Grad. arhiv br. 3744-1839.)

Jankovićevu kuću kupio je na dražbi 28 svibnja 1839 zagrebački trgovac Ivan Mallin za 4426 forinti srebra. (Grad. arhiv br. 2743-1839.) Mallin proda istu kuću ugovorom od 31 siječnja 1840 trgovcu Merheru Antunu i Ani rođenoj Gorenz za 5500 forinti u cvancigama (3 cvancige za forint). Ovaj kup odobrilo je Gradsko zastupstvo na sjednici od 4 veljače 1840.

Ugovorom od 30 srpnja 1856 prodaju Merher Anton i Ana istu kuću zagrebačkom odvjetniku Stjepanu Vrabčeviću.

God. 1847 kupio je Vrabčević od naslijednika gradskog senatora Škareca kuću u Dugoj ulici broj 776. (Vidi »Zagreb« br. 5-1938 strana 181.) Ova bivša Škarčeva kuća sa bivšom Jankovićevom čine danas jednu cjelinu, te imadu i jedan kućni ulaz u ulici Pavla Radića br. 3.

4) Nikola Urica gradski kapetan u miru, bio je zanimiva zagrebačka ličnost. Njegov životopis donijeti ćemo posebno.

5) Slika Aleksandre Stanković donijeta prama izvornom akvarelu kojeg je izradio zagrebački slikar i umjetnik Ivan Zasche, kojeg životopis smo donijeli u »Zagrebu« br. 2-1936. Ovaj krasan akvarel nalazi se u posjedu g. Ljubomira Ljubišića.

6) Slika Irene Stanković donijeta je prama fotografiji izvorne slike, izrađene po nepoznatom umjetniku. Izvorna uljena slika nalazi se u umjetničkom muzeju u Drezdenu.

7) Gradski senator Josip Kovačić imao je kuću u Dugoj ulici tada broj 82. Na javnoj dražbi 27 veljače 1844 prodana je Kovačićeva kuća za 6009 for. srebra, a kupili su ju Gjuro Dömötörffy sa suprugom Anom rođ. Rajković. Dömötörffy dade staru Kovačićevu kuću srušiti i sagraditi novu još danas postojeću koja dobije kućni broj 278, a danas br. 32. (Vidi »Zagreb« br. 3-1937 strana 69).

Josip Kovačić bio je i sudski prisjednik u više županija. Umro je 9 studenoga 1834, u 54 godini. Ostavio je ženu Anu, koja umre 1862 u 74 godni.

15 for. Slijedeće god. 1824 povišen je porez na 20 for. God. 1826 nalazimo ga u kući stolara Janesa Krafta pod br. 50. Oporezovan je godišnje sa 30 for. God. 1829 nalazimo ga u vlastitoj kući u Opatičkoj ulici broj 68. (O kupu i prodaji ove kuće priopćenje donašamo kasnije). U toj godini porez je povišen na godišnjih 40 for. Od kuće plaćao je 2 for. Kako je početkom god. 1832 kuću u Opatičkoj ulici prodao, preselio se je u kuću grofa Ludovika Sermaga[8]) u Opatičku ulicu br. 94. Na tom mjestu povišen mu je porez na 55 for., a god. 1833 na 84 for.

Aleksandrina Stanković

Iz tog stalnog poreznog povisivanja može se razabrati da je Stankoviću trgovina dobro išla. God. 1834 Stanković nije oporezovan. God. 1833 kupio je kuću na Harmici br. 304. (Kup ove kuće opisujemo na drugom mjestu). Može se predmijevati da je bio zabavljen sa uređenjem kupljene kuće, pa je uslijed toga trgovinu privremeno napustio.

[8]) Prije je ta kuća bila vlasništvo udove Franciske pl. Novosel, čija kći Ana uda se za grofa Ludovika Sermaga. (Vidi »Zagreb« br. 9-1937 strana 325).

Franciska pl. Novosel umrla je 18 travnja 1826 u Zagrebu. Sahranjena je u grobnici zagrebačke Katedrale.

Grof Ludovik Sermage c. k. komornik umro je 2 veljače 1837.

God. 1835 preselio je trgovinu u vlastitu kuću na Harmici, tu je godišnje oporezovan sa 100 for. God. 1836 nije oporezovan. Svakako je u to vrijeme na Harmici izgrađivao novu dvokatnu kuću, jer god. 1837 nalazimo u Stankovićevoj kući ove trgovce: Natana Braisacha, oporezovanog sa 100 for. Ivana Bauera trgovca željezom, oporezovanog sa 50 for. Bernarda Schwarza, oporezovanog sa 8 for. i Ivana Karla oporezovanog sa 8 for.

Prama tome može se uztvrditi da je Stanković god. 1837 trgovinu konačno napustio iz uzroka, kojeg ćemo kasnije navesti.

Irena Stanković

God. 1829 kupi Stanković kuću od Janka Bedekovića u tadanjoj Poštanskoj ulici broj 68, (sada Opatička broj 19). Izvorni ugovor od 3 rujna 1829 kaže, da je Stanković za kuću dao 3.000 for. »dobrech srebrenih penezih.« Granice ove kuće su bile od istoka Poštanska ulica. Od zapada dvorište grofa Ludviga Sermaža, (Basaričkova ulica broj 22 kuća Janka pl. Jelačića). Od sjevera kuća krojača Matije Matašića. Od juga kuća župnika Stegera. Kupoprodajni ugovor je proglašen i odobren na sjednici gradskog zastupstva 4 rujna 1829. (Grad. arhiv broj 2185-1829).

Kupoprodajnim ugovorom od 13 siječnja 1832 Stanković prodaje kuću u Poštanskoj ulici broj 68 Bazilisu Mileticu c. kr. računarskom savjetniku u Beču, za 4.000 for. srebra. Kod sastava kupoprodajnog ugovora zastupao

je Miletića njegov zet zagrebački trgovac Ignat Rajković. Potpis stranaka na ugovoru ovjerio je 13 ožujka 1832 gradski sudac Josip Stajdacher. Kupovna taksa uplaćena je sa 80 for. Ugovor odobrilo je Gradsko vijeće na sjednici 13 ožujka 1832. (Grad. arhiv broj 866-1832).

Stankovićeva (kasnije Miletićeva) kuća prešla je u ruke gradskog činovnika Franje Bana i njegove supruge Rozalije.

U godini 1832 nastade u Stankovićevom životu veliki preokret. Nasmijala mu se sreća, te on od dosta dobrog stojećeg trgovca postaje pravim bogatašem. Na bečkoj lutriji dobio je 30.000 zlatnih dukata. Tolik novac bio bi za sadanje prilike velik imetak, a kamoli ne za prilike koje su vladale u prvoj polovici prošlog stoljeća. Stanković odluči da Zagrebu sagradi toliko potrebno kazalište i dvoranu za razne priredbe. (Na gradnju kazališta i plesne dvorane osvrnut ćemo se kasnije opširnije). Zatim kupi kuću na mjestu koje je danas u Zagrebu najizloženije — na uglu tadanje Harmice i Dolj. Ilice. Oko godine 1837 sagradi tu dvokatnu kuću, koju oko godine 1880 njegov sin Milan podigne na treći kat, kako još i danas stoji. Priopćiti ćemo neke podatke iz izvornog kupoprodajnog ugovora, kojim je Stanković kupio kuću na Harmici.

Ugovorom od 24 siječnja 1833 sastavljenim na njemačkom jeziku kupio je Stanković od Štefana Jellačića de Bužin[9]) c. kr. pravnog komornika

[9]) Stjepan pl. Jellačić-Bužinski rodio se god. 1783 od oca Nikole Maksimilijana vlastelina, kraljevskog savjetnika i prisjednika banskog suda u Zagrebu, te majke Terezije rođ. Špišić.

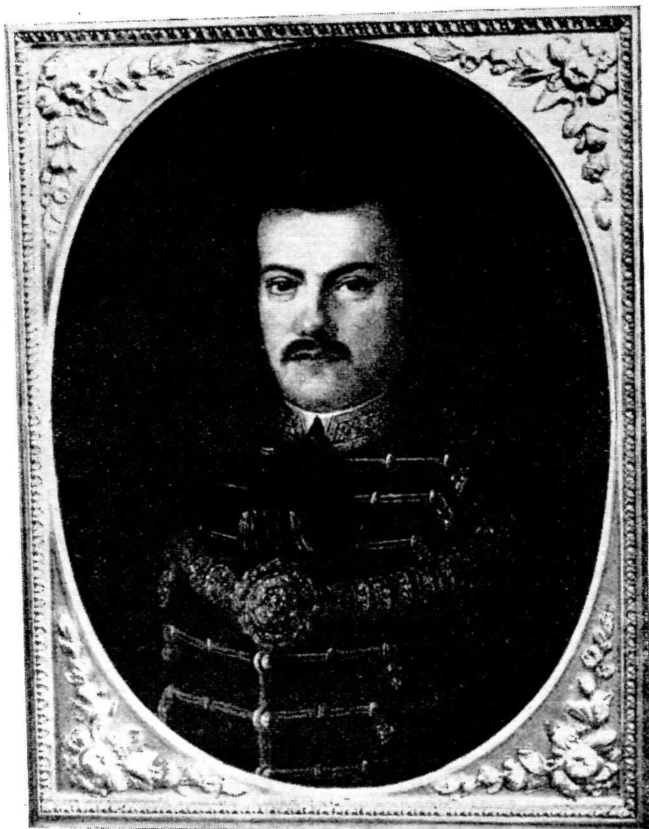
Otac Nikola rodio se 4 listopada 1741 na očinskom dobru Kraj od oca Aleksandra i majke Terezije rođ. Malenić. Umro je 3 travnja 1804 u Zagrebu u 64 godini. U matici umrlih župe Sv. Marka iz god. 1804 na strani 282, unešeno je, da je Nikola pl. Jellačić nakon što je umro, na 5 travnja u 8 sati na večer odnešen iz Gornjeg grada kroz »Vetores Porta«, (stara vrata), što su svakako bila Mesnička vrata. Tu je na mostu pred vratima opjevan. Nakon toga je lijes metnut na kola i odvežen u Mariju Goricu kod Brdovca. Sahranjen je u nekadanjoj franjevačkoj crkvi, u obiteljskoj grobnici.

Njegova supruga Terezija umrla je 27 travnja 1829 na svom dobru u Laduču u 73 godini. Sahranjena je kraj svog muža u Mariji Gorici. Njen sprovod vodio je brdovečki župnik Mijo Mihić u pratnji desetorice svećenika.

Od oca Nikole naslijedio je Stjepan kuću nazvanu »Kayser Wirtshaus.« Isto tako bio je vlasnik kuće na Markovom trgu br. 42 (sada broj 9). Tu kuću kupi na javnoj dražbi odvjetnik Adalbert Šauf za 21.001 for. Ova kuća je sada vlasništvo nasljednika Šaufovih iz obitelji dra Ladislava Rakovca, nekad opće poznatog i uvaženog zagrebačkog liječnika. God. 1826 na 8 srpnja proda Stjepan pl. Jellačić jednu manju kuću kraj »Kayser Wirtshausa« svom susjedu Teodoru Demetru za 8000 for u cvancigama, (3 cvancige za forint), te 80 zlatnih dukata »Schlüsselgelda. Ova kupoprodaja odobrena je na sjednici Gradskog magistrata 11 srpnja 1826. (Grad. arhiv br. 310-1826).

Stjepan pl. Jellačić umre 4 kolovoza 1856 u Bademu kod Beča. Prevezen je u Ladič, te ondje 8 srpnja 1856 sahranjen u obiteljskoj grobnici, koja se nalazi u kapeli Sv. Leonarda. U kapeli je postavljen mramorni spomenik sa napisom da je bio c. k. komornik, prisjednik banskog stola i vlasnik dobra Laduč.

i sudbenog prisjednika od više županija nekretnine na današnjem Jelačićevom trgu broj 1 (ujedno Ilica 2). Zanimivo je, što Jellačić o toj prodaji u izvornom »Contractu« navađa: »Einerseits ich verkaufe hiemit aus mehrreren mir wohl bewüsten Gründen, mein eingenthümliches in der

Stjepan pl. Jellačić-Bužinski. (Ovo je fotografija uljene slike koju je u mjesecu veljači 1879 Glazbenom zavodu poklonila njegova sestra Tereza udata Mandelstein. Slika se i danas nalazi u zavodskoj ravnateljskoj sobi).

Stjepan pl. Jellačić bio je oženjen sa barunicom Klosenau. Iz toga braka potekao je sin Rikard god. 1817. Oženio se sa Eleonorom Freifrau von Gallenfels.

Rikard pl. Jellačić bio je član izbornog povjerenstva prigodom one kobne restauracije činovnika zagrebačke županije na 28 i 29 srpnja 1845. Njega je za tu čast imenovao tadanji veliki župan i hrvatski ban grof Franjo Haller.

Rikard Jellačić umre na svom imanju u Laduču 9 siječnja 1876, a sahranjen je zajedno sa ocem. Umro je bez potomstva.

Stjepan pl. Jellačić imao je brata Vinka c. k. majora. Zatim sestru, Anu udatu Stojanić i Terezu udatu pl. Mandelstein.

Tereza Mandelstein kupila je ugovorom od 23 kolovoza 1824 od ostavine Stjepana

Vorstadt, auf dem Hermitzen-Platze Gelegenes unter dem Nahmer Kayser-Wirthshaus[10]) bis nun bekante gemauerte Erd Haus sammt Grund und Hof«. Sada navađa bliže granice prodanih nekretnina. Od istoka Harmica (Jelačić trg). Od juga Ilici. Od zapada i sjevera kuća i dvorište udove

Brigljevića, grad. assesora i fiškala, kuću u današnjoj Visokoj ulici za 7.600 for u srebrnim cvancigama. Od kupa uplaćena je prenosna pristojba sa 148 for u srebru. Kod sastava ugovora zastupao je ostavinu Ivan Brigljević veliki bilježink županije zagrebačke.

Ugovor je odobren na sjednici Gradskog Magistrata 24 rujna 1824. (Knjiga fasija strana 98—101).

Ugovorom od 11 veljače 1838 prodaje Tereza Mandelstein kuću u Visokoj ulici Miroslavu pl. Pisačiću-Hižanovečkom — prvom notarijušu županije zagrebačke i njegovoj suprugi Regini Novak za 4006 for. u srebrnim cvancigama i škudama, te 832 zlatna cekina, (cekin po 4 for. 30 krajcara). U srebru je kupovnina iznašala 7.750 for. Ovaj kup je odobren na sjednici Gradskog magistrata 25 veljače 1831. (Knjiga fasija strana 121—123).

Miroslav pl. Pisačić umirovljen je god 1864 kao upravitelj županije varaždinske. Bio je prisjednik županijskih sudova u više županija, te gradski zastupnik u Zagrebu. Umro je 29 studenoga 1868 u Visokoj ulici br 157 u 66 godini. Zakopan je na groblju Sv. Jurja. Kasnije je prenešen na Mirogoj u obiteljsku grobnicu.

Kuća u Visokoj ulici označena je danas sa brojem 12, te je prešla konačno u posjed obitelji Kukuljevića pl. Franje i Josipe.

Darovnicom od 6 travnja 1826 daruje Terezija pl. Jellačić rođ. Špišić svojoj kćeri Tereziji Mandelstein kuću u današnjoj Tomićevoj ulici br. 2. Majka Terezija pl. Jellačić čini taj dar zato, što ju kćer u bolesti njeguje. U ugovoru kaže o tom darovanju ovo: »Kateru ona (kći) vre vnogo Leth najmre pako vu ztarozti moje, y s nyum podversenimi Betegah y Szlaboche dovezda zkrblyvom, pravum Detinzkum Lyubavyum pokazala je i od vezda kaksze uffam, do Szmrti moje izvershwati zamudila nebude.«

Darovana kuća imala je u ono doba ove granice: Sa istoka kuća Nikole Czvetnića. Sa sjevera kuća kolara Josipa Karasa. Sa juga »orszachka« (državna ulica Ilica). Sa zapada put na »Zwercze«, danas Tomićeva ulica.

Darovnica odobrena je na sjednici Gradskog Magistrata 13 svibnja 1826 (grad. arhiv broj 1526-1826).

Kuću je od nasljednika Tereze Mandelstein kupila Hrv. komercijalna banka ugovorom od 19 ožujka 1881 za 52.005 for. Kuća je tada nadograđena na drugi kat. God. 1909 kupili su istu kuću König Sigmund i Hermina za 225.000 K. Oni su još i danas vlasnici nekadanje Mandelsteiničine kuće.

Tereza Mandelstein držala je u Zagrebu djevojačko odgojilište. Umrla je u vlastitoj kući u Bregovitoj ulici broj 2 na 7 listopada 1879 u 82 godini. Na ukop prenešena je u Laduč, pa je sahranjena u obiteljskoj grobnici u crkvi sv. Leonarda.

»Narodne novine« od 8 listopada 1879 povodom smrti Tereze pl. Mandelstein sjećaju se pokojnice toplom uspomenom te kažu da je kazališni intendant Josip Kneizel, u pokojnici izgubio svoju dobru pomajku. Smrt Tereze Mandelstein objavio je osmrtnicom Julijus pl. Jellačić.

Većinu ovdje donešenih podataka o obitelji Jellačić dobrotvorno nam je priopćio gosp. Vjekoslav Noršić, župnik u Brdovcu.

[10]) Mijo Krešić u svojoj »Autobiografiji«, (u izvornom rukopisu strana 6), opisuje svoj prvi dolazak u Zagreb god. 1833. (Bilo mu je tada 15 godina). Došao je sa ocem o

Afre Demeter[11]) Kupovina ustanovljena je sa 6.000 zlatnih dukata, (od prilike 72.000 for. bečke vrijednosti). Izim toga 500 dukata kao »Schliessel-Geld«.

Vlastoručne potpise na kupoprodajnom ugovoru ovjerio je istog dana gradski sudac Ignatz Andrijević. Gradsko vijeće odobrilo je ovu kupoprodaju na svojoj sjednici od 25 siječnja 1833. (Grad. arhiv br. 248-1833).

Iste godine 1833 Stanković kupuje posjed »Schönbach«. Iz izvornog kupoprodajnog ugovora (sastavljenog na njemačkom jeziku) od 16 veljače 1833 vidi se da su supruzi Jakob i Terezija Binder svoj posjed prodali

Kraljevu na 18 kolovoza. Objedovali su u gostioni »Zum Kaiserwirth«. U to doba bila je kuća u kojoj se je ova gostiona nalazila već vlasništvo Krištofora Stankovića. Krešić opisuje gostionu i kaže, da se je nalazila u jednokatnoj kući, koja je ležala niže od Ilice i Harmice. Izgledalo je kao da je gostiona «zum Kaiserwirth« u zemlju propala. Sa ulice išli se je u gostionu i kavanu kroz stube kao u pivnicu. Gostionu vodio je neki Leibner po rodu Njemac. Taj je prvi počeo praviti sladoled, jer slastičarne u Zagrebu tada nije bilo. U gostionu »zum Kaiserwirth« svraćali su većinom vanjski trgovci, koji su na sajmove u Zagreb dolazili. Ti sajmovi obdržaval su se u ono doba na Markovom trgu, a blagom i poljskim prirodom u Harmici.

Iz tužbe zakupnika Stankovićeve kuće na Harmici, Josipa Bernatha, vidi se da je ovaj tužio novog kućevlasnika Stankovića na Dvorsku kancelariju, zato što mu je Stanković otkazao zakupni odnos, kojeg je Bernath sklopio još sa prijašnjim kućevlasnikom Stjepanom pl. Jelačićem. Po ugovoru sa Jelačićem imao je Bernath pravo da za slučaj prodaje ostane u kući još godinu dana. Kako je kuća prodana 24 siječnja 1833 to je Bernath tražio da u kući ostane do 24 siječnja 1834. Dvorska kancelarija ustupila je Bernathovu tužbu Gradskom magistratu sa nalogom da provede izvide i stranke pomiri. Na sjednici Gradskog magistrata 11 travnja 1833 raspravljena je tužba u prisuću tužitelja Bernatha i optuženog kućevlasnika Stankovića. Konačno je Stanković ponudio nagodbu tako, da Bernath može u kući na Harmici ostati do 24 siječnja 1834, ali uz uvjet da plati godišnju zakupninu od 900 for. convencionalnog novca (što je plaćao i Jellačiću). Bernath je nato pristao. O toj nagodbi podnešeno je izvješće na Dvorsku Kancelariju. (Grad. arhiv br. 1065-1833).

Prema tome izgleda da je Bernath bio zakupnik kuće, u kojoj je držao gostionu i kavanu »zum Kaiserwirth«. U knjizi poreznog katastra za god. 1823—1824, pod stavkom 103 upisan je Bernath kao »caffearius« (kavanar). Od tog zanimanja bio je oporezovan sa 15 for. srebra.

Prije spomenuti Leibner valjda je bio kao neki poslovođa u Bernathovom poslu.

Krešić nadalje opisuje stanje zagrebačkih ulica u god. 1833. Iza kiše blata je bilo dosta pa i u Ilici i na Harmici. Gradski uznici postrugali su blato i zgrnuli ga na kupe. Kasnije se je blato od sunca posušilo i pretvorilo u prašinu, koju su vjetar i kola opet raznieli po ulici. Naravno o polijevanju ulica nije bilo ni govora.

Izvorni rukopis Krešićeve autobiografije ustupio nam je naš član direktor Rudolf Vrbanić, čija supruga je kćerka Milana Krešića bivšeg tajnika trgovačke obrtničke komore, sina Mije Krešića, odličnog zagrebačkog građana i poznatog javnog radnika. O Miji Krešiću donijet ćemo poseban opširniji životopis.

[11]) Afritina Demeter, udova iza zagrebačkog trgovca Teodora Demetra. O obitelji Demeter kao i o njihovim nasljednicima, donijeti ćemo posebno priopćenje.

Krištoforu Stankoviću iz razloga lagljeg otplaćivanja dugova. Prodane nekretnine nalazile su se na Mlinskoj cesti. Posijed »Schönbach« kupili su supruzi Binder od raznih vlasnika i to od: odvjetnika Gjure Kralija, bravara Matije Korušeca, te od preuzvišene gospođe udove barunice Franjice Radivojević. Posjed je sastojao iz vinograda, voćnjaka, kuhinjskog vrta, kuće za stanovanje, te gospodarskih zgrada. Izim navedenih nekretnina kupuje Stanković i sve na posjedu nalazeće se pokretnosti, naročito stanbeno pokućtvo i gospodarski uređaj, (fundus-instructus). Kupovina iznašala je 1400 zlatnih dukata, (ili 16.800 forinti bečke vrijednosti). Granice prodanog posjeda bile su ove: od istoka potoka Medveščak.[12]) Od juga dijelom Mlinska cesta, dijelom nekretnine udove Kovaček, koje su ležale u Medveščak, a djelom preostali posjed Matije Korušeca. Od zapada cesta koja je vodila na »Czmrok und Sheztina«. Sa sjevera otvorena cesta i nogostup koji je vodio u susjedne vinograde.

Potpise na kupoprodajnom ugovoru ovjerovio je 21 veljače 1833 gradski sudac Ignatz Andrijević. Istog dana je ugovor odobren na sjednici Gradskog magistrata. (Grad. arhiv br. 599-1833).

[12]) Potok Medveščak tekao je prije god. 1898 po svom naravnom koritu koje danas svršava ispod Gradske mitnice, a na početku Gračanske ceste. Od tuda je tekao uz istočnu stranu Ksaverske ceste. Kod današnje Vraničićeve ulice (prije Vidove ceste), bio je preko Medveščaka drveni most, kroz koji se je iz Nove Vesi prelazilo na Mlinsku cestu. Medvešćak je od tuda dalje tekao kroz današnju Medvegradsku ulicu.

Prema tome je Stankovićev posjed Schönbach kasnije nazvan »Ljepa Ves« dosezao preko Mlinske ceste do potoka Medvešćaka.

Dr. Franjo Bučar:

SPORTOVI I IGRE U STAROM ZAGREBU U PROŠLOM STOLJEĆU

(Nastavak)

Ples počeo se je sistematski gojiti kada je baletni meštar Pietro Coronelli došao iz Rijeke u Zagreb u 50-tim godinama na poziv baruna Ambroza Vranicanija da podučava njegovu djecu. Zanimljivo je da je isti dan na poziv gimnazijalnog ravnatelja Premrua došao s njime i učitelj gimnastike Singer, također iz Rijeke, i da su se obojica zatim stalno naselili u Zagrebu. Coronelli je otvorio prvu umjetničku plesnu školu u dvorani stare

Pietro Coronelli prvi učitelj plesa u Zagrebu

Streljane, gdje se sada nalazi Urania kino. Zasluga Coronellia je ta, da je uveo u dvoranu i naše narodne plesove te stvorio prvo Hrvatsko salonsko kolo, te je podučavao poglavito đake i akademičare. Njegova škola postoji još i dandanas te je odgojila čitave generacije mladeži.

Koturaštvo uveo je i podučavao u H. S. Hochman, koje je do onda bilo još u vrlo primitivnom stanju. Spomenuti jur sportaš L. Beluš te gradski inžinir Milan Lenuci vozili su još na starim velosipedima, gdje su se i nogama od poda otiskivali. Iza toga su došli na red u 80-tim godinama bicikli s jednim velikim i jednim malim kotačem bez pneumatika, a tekar

10 godina kasnije bicikli sa dva jednaka kotača i pneumatikom. God. 1885 utemeljeno je i I. Hrvatsko društvo biciklista u Zagrebu a doskora su nastala razna druga biciklistička društva te biciklistička trkališta, koja

Feri Solar, predsjednik I. Hrv. biciklističkog društva.

su priredila mnoge narodne i međunarodne utakmice. Prvo biciklističko trkalište nalazilo se je na Savskoj cesti, na Ciglani do Vojničke ceste, gdje je danas zgrada srednjoškolskih zavoda. Dapače je u to vrijeme zagrebačka

Članstvo biciklističkog kluba Hrv. Sokola.

županija dala načiniti prvu biciklističku cestu iz Zagreba do Podsuseda i to poradi nadvojvode Leopolda Salvatora kojega je podučavao Miško Bothe, i mnogih viših činovnika, od kojih su tada svi počeli voziti na biciklima.

Prva biciklistička utrka održana je g. 1886. na trkalištu uz nove zgrade srednjoškolskog zavoda zajedno s akademijom i plesom u Hrvatskom Sokolu, a prva cestovna utrka je priređena po društvu Sokol. Održana je god. 1896. na pruzi Zagreb—Varaždin i natrag.

Biciklistička utrka u Maksimiru.

Mačevanje je već počeo vježbati Singer u 60-tim godinama u svojoj školi na Južnoj promenadi, a privatno su podučavali još i prije toga neki časnici. Poslije je uveo mačevanje u H. S. Hochman a podučavao je i privatni učitelj major u p. August Piazza. Ovaj je podučavao u 90-tim godinama mačevanje i na Gornjogradskoj gimnaziji u dva najviša razreda. To je uvedeno zauzimanjem odjelnog predstojnika prof. dr. Isidora Kršnjavoga zato da bude mladež spremna na univerzitetu i za dvoboje, kako je to bilo onda u običaju. Kada je potpisani došao iz Stockholma sa Centralnog Gimnastičkog instituta g. 1894—1895 uveo je i floretiranje, koje je podučavao u Gornjogradskoj gimnaziji u prvim višim razredima. U to je došao u Zagreb prije 40 godina i talijanski učitelj mačevanja iz Venecije Giuseppe Galante te je njegovim nastojanjem utemeljen I. Hrvatski mačevalački klub u Zagrebu g. 1903., gdje se je razvilo uz mačevanje i floretiranje i borenje s mačem (eppée), te je priređeno nekoliko vrlo zanimljivih nacionalnih i internacionalnih mačevalačkih akademija. Ujedno su mačevanje stali gojiti u Zagrebu i akademski klubovi a poglavito Hašk.

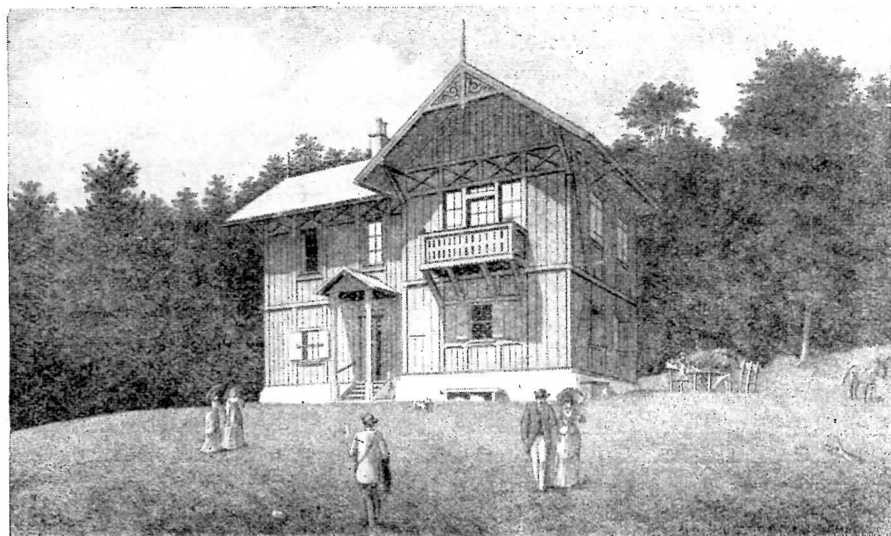

August Piazza, učitelj mačevanja.

Turistika je bila u starom Zagrebu slabo poznata. Na krasotu Sljemena upozorio je glasoviti turista i sveučilišni profesor u Grazu Dr. Johan Frischauf g. 1874. kada je došao u Zagreb na otvorenje sveučilišta. Iza proslave zaputio se je dr. Frischauf sa prof. Dr. Gjurom Pilarom na Sljeme a kasnije na Klek i na Hrvatsko-Primorje i Dalmaciju, što je sve napose opisao 1874. Boravak dr. Johana Frischaufa bio je poticaj da se je stvorilo u Zagrebu g. 1875. Hrvatsko planinarsko društvo. Kasnije je sagrađena na Sljemenu prva drvena piramida 1877., te prva gradska lugarnica g. 1878. koja je ujedno služila kao i prva planinarska kuća, koja je imala u prvom katu dvije sobe, jednu za muške a drugu za ženske planinare, te su Zagrepčani počeli sve više polaziti na Sljeme, naravno sve samo mlađi inteligenti. Bili su to vrlo zabavni jednodnevni izleti preko Kraljičinog zdenca ili preko Gračana sa posebnim vodičima, koji bi nosili hranu za cijelo društvo za cijeli dan. G. 1888. uređeni su putovi na Sljeme a 1890. počelo se trasiranjem kolne ceste na Sljeme. Jednako bi svake godine bar jedamputa sve bolje obitelji pravile izlet u Maksimir, koji je još onda bio znatno udaljen od grada, a vozilo se je od Vlaške ulice prekrasnom velikom alejom visokih jablana do parka. Po parku se je vozilo fijakerima do ljetnikovca Mirne kolibe u prekrasnom voćnjaku. Tu

Drvena piramida 1877.

Gradska kuća godine 1878.

bi se improvizirao ručak, ili u restauraciji na početku Maksimira, a poslije toga razgledali razni objekti prekrasnog parka Maksimira. Ovdje se je onda gojilo svilarstvo, pčelarstvo, fazanerija. Zvjerinjak bio je pun srna i jelena, tu su bili prekrasni ružini nasadi i mljekarstvo a posvuda bilo je raznih spomenika i vidikovaca, od kojih su danas već mnogi nestali, dočim je Mirna koliba izgorila. Bili su to pravi svečani dani za naše Zagrepčane i njihove goste, kojima ne bi prepustili da pokažu taj park, koji je bio i po cijelom inozemstvu na osobitom glasu. Daljni izleti Zagrepčana bili su u Podsusjed te Samobor, gdje još tada nije na Savi bilo mosta ni željeznice, te se je prevozilo skelom na drugu stranu, gdje bi čekali fijakeri za posjet u Samobor. Most je podignut 1883. za kr. banskog komesara i zapovijedajućeg generala Hermana Ramberga.

Spectator : (Nastavak)

Šetnje gradom dokonog purgera

324. Nije bila najsretnija zamisao sagraditi palaču nove 3. Gimnazije u neposrednom susjedstvu onog strašnog sela prozvanog Stare Peščenice I do V. Nije prvo s higijenskog, a ni s pedagoškog stajališta. Apstrahirajuć od toga, da je istodobno s gimnazijom nikla i po koja divlja kućica, koju je po svoj prilici »rodila« velika gradnja sa svojim zalihama gradiva, — to nije stvar naša da u to pačamo, — više nas zanima onaj pogled, onaj zadah i ostali utjecaji koje omladina ili kroz razredske prozore vidi, ili na putu kroz ono naselje u školu čuje. Trebalo je: i l i naći drugo mjesto za gradnju, i l i poraditi o z b i l j n o na tome da se ono divlje naselje makne i to u određenom roku. Sada, kad je izgradnjom gimnazije, tramvajske pruge i ostalih uredaba ovo selo došlo zbilja u sam centar grada, porasla je vrijednost tih nekretnina a time i apetit posjednika za znatan iznos. Sjetimo se Radničkog dola pa pokušajmo izračunati, koliko će još vremena to naselje tamo stajati i nagrđivati grad! Jer kad koja od kućica dotraje, on ju lijepo obnovi i tako se naselje pomlađuje i širi.

324a. Kuća broj 12 u Radićevoj ulici, jozefinski Barok iz zadnje četvrti 18. vijeka. pretstavlja jedan umjetničko-povjesni spomenik pa uživa u smislu građevinskog zakona z a š t i t u, time, da se u nju ne smije dirati, naročito se nesmiju poduzimati nikakove građevne preinake koje sliku starine i stila narušuju. Prema tome zakon je sasma dobro predvidio da javne vlasti imaju u rukama način, kako da vlasnike spriječe u kvarenju takove zgrade, podvrgavši možebitne pregradnje itd., koje sliku zgrade mijenjaju, ne samo običajnoj proceduri građevne dozvole, već još i saslušanju mišljenja povjerenstva za čuvanje starina. Pa ipak je njezin vlasnik (suvl. Prinz kat. čest. br. 238) u najnovije doba na lijepom starom krovištu izgradio 4 velika manzardna prozora, strašno ružna, r a z l i č i t e visine i širine koja varira od 2 do 4 m, a pokrio sjajnim kositrenim bijelim limom, tako da je pogled na te ogromne prozore usred mirnih ploha starih dugouličkih strmih krovova, jedan škandal! Sa ulice se slabo to i vidi, a l i t i m b o l j e z a t o s a i s t o č n o g p l a t o a P r o m e n a d e! Držimo sasma isključenim da mu je za TO podijeljena građ. dozvola.

324b. One zahrđale drotaste koševe uz betonsko potporno zide duž donje strane Promenade koji nekoć služahu za zaštitu zasađenih vajčija odnosno bršljana od prolazećih vandala, trebalo bi zaista ili ponovno snabdjeti biljkama ili otstraniti. Čudno izgleđe kako od onih par desetaka koševa samo tu i tamo po gdjekoji imade »flancu« pa se mnogi pitaju: čemu su uopće tamo? Ujedno se skreće pažnja na one oveće pukotine u zidovima nastale dugogodišnjim slegnućima. Sad su se procesi izjednačenja temeljnih tlakova kao i temperaturni utjecaji smirili, pa bi bilo uputno da se te pukotine zatvore.

325. Lijepa Frangešova ženska figura, prikazujući Č e ž n j u ili tako nešto, umjesto da je došla na Rokovac, kamo ju je bio umjetnik namijenio, stavljena je u s t u b i š t e Moderne galerije, gdje stoji sasma loše, a pogotovo uočiv pomanjkanje bunarskog basena t. j. tekuće vode! Osim toga je postavljena u onaj zakutak tako, da se ni odkale ne može dobro da gleda, a napokon je i stajalište gledaočevo znatno preblizu liku, koji se u svojim n a d n a r a v n i m d i m e n z i j a m a doimlje uprav golemo, što je na uštrb dojmu, jer mlada djevojka, akt, ne smije da bude shvaćena kao orijašica.

326. Nemože se dokučiti pravi razlog, zašto se n. pr. ne pristupi izvedenju asfaltnog pločnika u Tratinsko-Ozaljskoj ulici, toj glavnoj saobraćajnoj arteriji Trešnjevačkog kotara, gdje se grade mnoge tro- i dvokatnice, dok se u mnogim posve zabitnim ljetnikovačkim predjelima takovi nogostupi izvode ma da nikome od potrebe nisu, dapače kod n. pr. poledice zbog strmog terena direktno čine opasnim prolaženje, navlastito nizbrdice.

327. Varaždinsku je ulicu, nakon dugogodišnjeg opiranja, napokon Vojna Uprava propustila da se otvori kroz t. zv. Vojni Senjak, dašto u širini za sad samo od 20 m. I to je dobro. Samo bismo se zapitali, zašto se kadikad zatvaraju s oba kraja tog, sada prometu otvorenog dijela, improvizovana vrata, ma da je regulaciona linija s jedne i druge strane duž nove ceste ograđena, a suviše stalna straža još čuva pristup na erarsko tlo. One su kapije dakle, poprieko glavne ceste zapravo suvišna smetnja, po gotovu jer su, dok im sasma ne priđeš, nevidljive, pa za kočijaša koji mora da se vraća našav ih zatvorena, znači velik gubitak vremena i truda.

328. Teško je shvatiti KAKO se mogla podijeliti građevna dozvola spekulativnoj najamnici trokatnice na Opatovini br. 29. Ta zgrada stoji u tako oštroj opreci sa svojom okolinom sastojećom se od oniskih purgarskih kućica iz 18 vijeka, skromnih ali u svojoj čednosti i domaćoj značajnosti vrlo simpatičnih, dok je ova kuća, apstrahirajuć od disharmonije s okolišem, i sama po sebi neobično ružna. Kuće za rentu neka se ne puštaju u stare dijelove grada jer čitavi »štimung« može da uništi jedna ovakova nelijepa zgrada.

329. S obje strane južne prilazne ceste vodeće k Remetskoj zavjetnoj crkvi stajahu od 17. vijeka 2 anđela na lijepim baroknim stupovima u slogu onog vremena. Sad je desni već sav oronuo, stup je uslijed nevremena već sav trošan, dijelovi su mu otpali pa se vidi gvozdeni šturak u sredini kolone koji ima da pridržava sveca. Drugi još je gore stradao. Stupac se srozao, pa su seljaci natakli nekako handravo sam kip na podnožje,

sada gdje manjka okrugli stup, čitav je spomenik za 4 m niži nego njegov par. Kad već živimo u takovo materijalističko doba da se ništa nova ne postavlja za ukras, a ono da mjerodavni toliko pijeteta smognu, da kipove, čija je postava svojedobno jamačno bila u ime otkupa kakvog zavjeta, barem sačuva od propasti. To smo makar dužni uspomeni svojih predaka.

330. Javne zgrade kod nas većinom gradi ako već ne gradska Općina, a ono u drugom redu svakako privatna inicijativa, odnosno Bolnička Zaklada i duhovni redovi. »U čast Bogu, a na korist svome narodu« — tako bar govori natpis, — podigoše dobre naše Č. S. Milosrdnice od Sv. Vinka na svom zemljištu ogromnu trokatnu palaču Samostanske ženske gimnazije, koja je držim najveća zgrada u Zagrebu. Lijepo i hvale vrijedno nada sve. Pa ipak, nije li dosta žalosno, kad čovjek vidi, (i osjeti!) da u udaljenosti od nekoliko desetaka metara u otvorenom koritu lijeno cijedi svoju zelenu vodu kanal Kunišćaka, koji će, navlastito u ljetno vrijeme kad budu prozori učiona otvoreni, širiti među mladež u školi kužni zadah pošto su okolišni zahodi većinom svedeni u taj kanal. Nebi li se gradski XIII otsjek bar malo pobrinuo da ma i samo ovaj dio tog potoka, recimo od mosta na Savskoj cesti pa do produžene Cvijetne ceste, presvodi? Kad su naše sestre magle da špendiraju tolike milijune za samu zgradu i uređaj, valjda će se tih par desetaka ili recimo i stotinu hiljada naći kod Općine da se taj kanal zatvori.

331. One neukusne rešetke i tarabe, postavljene po ocima Franjevcima između potpornih pilova samostanske crkve duž prolaza sa Kaptola u Opatovini, imale su vjerojatno svrhu da se spriječe možebitne nepodopštine s kojima se uočiv neuljuđenu razinu naših ljudi, kao vjerojatnima računalo. No nije li ono smeće i gad što se u tim zagrađenim, dakle nepristupačnim zakucima sakuplja tako isto neestetski i nepijetetno za okoliš crkve? U Francuskoj se takve niše između pilovlja gotskih crkava lijepo asfaltiraju te event. zazidaju kamene klupe od stupa do stupa, koje isto onemogućavaju nuždenje itd. a krase crkvu i kiša ih drži do skrajnosti čiste. U ostalom ni kod naše katedrale ti prostori NISU zabarikadirani gvozdenim rešetkama pa su vazda krasno čisti. Probatum est.

332. Pokraj glavne (južne) kapije Sv. Marka zaboravljeno (!) je namjestiti škropionicu s nutarnje strane kao što to crk. propisi traže. Zašto to? Posljedica je toga da se vjernici n. pr. o Uskrsu, pri izlazu iz crkve ne mogahu posvećenom vodom prekrstiti što je izazvalo kod nekih nepoželjne komentare a kod drugih da su se morali povraćati te kroz punu crkvu gurati na zapadne dveri gdje dvije takove štropilnice od prije postoje. Ranije, t. j. prije obnove postojala je jedna također uz južna vrata košto je sasma prirodno.

333. Mislimo da nije bilo baš bezuvjetno nužno proširivati groblje prema sjeveru u nedogled, kvareći time najljepši predio gradske okolice, bar ne u tolikoj mjeri, kad još n. pr. uz južni rub starog grobnog kompleksa imade na raspolaganju, osobito prema Bijeničkoj cesti, velikom Dolu itd. u izobilju mjesta. Umjesto toga sad su tamo zasađene neke crnogorice na mnogo stotina metara dužine a barem 40 m široko. Ni novo groblje ne širi se sustavno, već na sličan način košto se gradska t. zv. periferija širi: nekako na odijeljita gnijezda. To bi valjalo komasirati izbjegavajući raštrkavanje.

334. Stanje u kom se nalazi u smjeru uzlaznom računajuć DESNA (sit venia verbo:) »ograda« duž Felbingerovih stuba, dočarava s malo samo mašte pogled na neke palisade na kitajskoj fronti kod Žute Rijeke. Dva hvata visoke, od smole pocrnjene oplate, razne bodljikave žice na svakoj etaži, krpež sasma novim bijelim daščanim otpacima, kusovi

kolaca neuredno kojekud zakucani tu i tamo podržavajući naherelu tarabu. Tu bi trebalo vlasnika primorati da postavi u najmanju ruku sličnu ogradu košto je to nedavno učinio susjed na suprotnoj strani prolaza, gdje laju vazda oni golemi kudrovi. Pogotovo sad, otkad je, — kako se čuje, — kuću br. 70 u Radićevoj ulici kamo to zemljište spada, prekupila gradska općina, odnosno ju kani prekupiti?

335. Kućica br. 89 na Bijeničkoj cesti tik uz groblje nedavno je porušena, a na njezinom mjestu ostala je neka udubina u koju se za svake kiše ili snijega sakuplja stagnirajuća voda, niče šaš a tvori leglo komaraca. To nije ni lijepo ni higijenski. S njekoliko vozova zemlje, kojom se i onako nasipava obližnja terenska uvala ispod prostranog ulaza u Mirogoj, trebalo bi uputiti ovamo pa će udubine nestati.

336. Tarac pred župnim dvorom Sv. Marije jest, uz onaj u Skalinskoj ulici, još posljednji ostatak stare kaldrme kojim je pred 50 godina bio potaracan skoro sav grad. Nije međutim nimalo zgodno što se taj rudiment navlaš pred Prvostolnicom još uporno podržava, dok je onaj ispred Crne Škole nedavno nestao.

337. Katedrala u Reimsu, kroz četiri godine bombardovana, ipak je nedavno ponovno osvećena iza temeljitog popravka. I ako bi i naša ponešto trošna crkva, koja je živjela Bogu hvala u potpunom miru iza zadnje restauracije, nužno trebala t. zv. generalnog popravka, ipak to ne smeta, da se barem ako ne drugo, onim svecima koji blagosivljajuć dižu ruke, ove manjkajuće ruke »nadoštuklaju«. Po nekojem nedostaju obje. To izgleda zbilja žalosno. Nedavno sam slušao razgovor dvaju talijanskih posjetnika koji su se vraćali sa izložbe italijanske umjetnosti u Beogradu, razgovor, koji nije nimalo laskav bio po naš mar za kulturne spomenike.

338. Nije nimalo zgodno a ni čim opravdano da naše kućanice kupujući u Ribarnici morsku ribu, nikad, velim n i k a d ne upotrebljavaju za oznaku tih vrsti riba lijepu našu domaću, hrvatsku riječ, već svejednako: Orada, Branzino, Cevolo, San Piero, Asinello, Dental itd. u m j e s t o: Cipalj, Kôvač, Oslić, Zubatac, Lovrat, Skuša, Kanjić itd. Razlogu se tome teško domisliti, ali bit će vjerojatno u tome, što su po našim primorskim mjestima u doba pok. Austrije po hotelima i drugdje konobari bili većinom od reda Bečani koji su propagirali na jelovnicima, jednako kao i njihovi upravnici n. pr. na zemljovidima, listom talijanske izraze, kloneći se naših ko kuge. Naše se građanstvo iz nekog snobizma, i da rečem bedastoće, slijepo povodilo za njima, šireći te oznake naših prekomorskih susjeda za NAŠU domaću ribu, ne samo u pozadini, n. pr. Zagrebu, već i u samom primorskom kraju! Sada izgleda da se i tamošnji narod, valjda da ne zaostane za gospodom, počeo od Zagrepčana i ostalih kontinentalaca priučavati tuđinskim imenima koja inače nije nikad rabio. Budimo malko ponosni i svijesni. Naš je narod tako vrijedan i plemenit ko ikoji drugi, te se nimalo ne treba da stidi svojih izraza. A neznalice treba uputiti, napadnim izvješenim vokubalarijama koji uz te »nobl« izraze sadrže i naše hrvatske originalne.

Tom bismo prilikom zapitali i mnoge od naših jevrejskih sugrađana, od kojih najveći dio već odavna, pače i od rođenja boravi u našem gradu, z a š t o se zapravo tako rado služe njemačkim jezikom? B a š jezikom naroda i države, koja njihove suplemenike toliko mrzi i proganja, pa ipak oni, služeći se stalno tim jezikom, — jesu njegovi propagatori u tuđini!

339. Nije nimalo zgodno u kakvom se stanju nalazi glavno stubište vodeće u dvoranu Vijećnice, a pogotovo linoleumski mu pokrov stepenica. Takva šta nismo vidjeli ni u najskromnijem siromašnom gradiću ili trgovištu, pače ni privatnik koji do sebe drži, ne smije toliko zapuštati ulaz u svoj dom. Šta o tom primjerice moraju da misle mnogobrojni stranci koji po bud kojem poslu dolaze u gradsku hižu?

340. One 2 kamene vaze što »rese« ulaz u sveučilišni Hemijski zavod na Marulićevom trgu, stoje evo već 20 godina prazne! Zašto uvijek?

Isto tako one kod drž. Arhiva na palači Knjižnice. To nas i nehotice sjeća i na onu nesretnu veliku kadu iliti »kopajnu« pokraj poluelipse na Promenadi gdje je god. 1911 bilo predviđeno da će služiti za kaki lijep nasad, a ne košto sad već 27 godina za prigodni noćni nužnik prolazećim haramijama.

341. Rubni kamen ispred kuće broj 38 na Ribnjaku dokazuje da takovi ivičnjaci ipak NE moraju baš posvuda postojati od skupog GRANITA, već kako vidimo mogu biti i od betona. Kad bi se to bar u pokrajnim ulicama uvelo, stranka bi plaćala za njih možda tek 1/8 od današnjeg.

342. Križanje ulica Ružičnjak, Svibovac i Bijenička cesta, tako je već niz godina neuređeno, s onim pustim prostorom, zaraslim korovom u sredini, da to zbilja ne bi bio nikakav »kunst« onu plohu ili uklopiti u cestovno tijelo dakle kao saobraćajnu, ili ako se to ne misli, posijati tratinom, košto je to zgodno urađeno kod Gajdekove-Veberove. Ono izgleđe ali zbilja žalosno a ne bi trebalo.

Izdavač »Društvo Zagrepčana«. — Odgovorni urednik Stjepan Stiegler, grad. senator, Solovljeva ul. br. 16. — Uredništvo i uprava Ilica br. 28/II. kat. Tel. 24-383. — Tiskara »Tipografija« d. d. u Zagrebu, Preobraženska ul. br. 6. — Za tiskaru odgovara Ivan Ivanković, Selska cesta 47. — Za oglasni dio odgovara Lukac Ivan, Padovčeva ul. br. 9.